

Joaquim Mallafrè. *Uns i altres. Literatura i traducció*. Pròleg de Francesc Parcerisas. Reus: Centre de Lectura de Reus / Arola Editors / Publicacions URV, 2016, 218 pp.

SÍLVIA COLL-VINENT
Universitat Ramon Llull
scollvinent@filosofia.url.edu

És una bona notícia per al món de la traducció la publicació dels escrits de Joaquim Mallafrè, reunits en un volum d'Arola Edicions, publicat amb la col·laboració del Centre de Lectura de Reus i de les Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili. S'hi compilen textos publicats i inèdits, d'ordre divers (articles acadèmics, pròlegs, ressenyes, conferències i parlaments, presentacions) i d'extensió també diversa, sobre escriptors del país i autors traduïts, però que tenen en comú la proximitat amb l'autor, com assenyala Francesc Parcerisas en el pròleg, des dels escriptors de les terres tarragonines fins a James Joyce, autor que Mallafrè va fer conèixer amb la seva versió admirable de l'*Ulisses* publicada en 1981 a Leteradura. La feina preparatòria d'aquest immens monument lingüístic que és la traducció catalana de l'*Ulisses* va donar lloc a un volum, *Llengua de tribu i llengua de polis: bases d'una traducció* (Quaderns Crema, 1991), el qual ha estat per a molts traductors i estudiosos de la traducció, i no cal dir per als lectors de Joyce, un llibre gairebé de capçalera. La lectura, el lector, és un eix del volum miscel·lani que ara es publica. Mallafrè explica a la introducció com la lectura i la tradició oral familiar el van influir en la seva afició literària, i com va entrar en contacte amb el món de la traducció a partir de la seva experiència de lector d'espanyol a Anglaterra i de professor d'anglès. Per això considera la traducció una via excel·lent d'aprenentatge de la llengua, i, com ja s'apreciava en *Llengua de tribu, llengua de polis*, es revela al llarg del volum com un orfebre del treball lingüístic, al qual ha dedicat tota una vida de traductor i de professor, sense deixar de pensar en l'ofici ni de fer intel·ligible l'art de traduir al lector normal i corrent. Potser és aquest un dels mèrits del volum, que no s'adreça exclusivament al lector acadèmic, sinó que vol fer explícits d'una manera amena els entrellats de l'ofici de traduir, amb molts exemples i fragments, generosament comentats, com si el traductor, doblat d'assagista, volgués entrar en diàleg amb qui el llegeix, per compartir l'experiència de traduir i reflexionar-hi d'una manera crítica i amb un gran sentit de la llengua.

El llibre s'organitza en dues parts, que responen respectivament als autors locals («Els uns», pp. 19–96) i traduïts («Els altres», pp. 97–218). Les biografies literàries de la primera part descobreixen valors de proximitat: mentre s'atura en els elements que configuren un món literari —el paisatge, els colors i les olors, els ambients i les referències culturals que donen sentit a la cosmovisió de cada escriptor—, Mallafrè en va descobrint igualment el sentit de la llengua, exemplificat en el cas del poeta Josep M. Arnavat amb un recull d'expressions que mostren un català perfectament normal com a llengua de creació (p. 40); o bé les influències literàries, com ara els ecos de Foix en l'obra de Jordi Gebellí, de qui

destaca, amb gust, un sonet sobre el mar de Salou (p. 67). El lligam entre literatura i paisatge hi és constant. S'hi aprecia el sensualisme de Fina Anglès, que es posa «en la pell de Mir» i dialoga amb el poeta Marià Manent en el seu itinerari per l'Aleixar; dels relats d'Adam Manyé afirma que «les imatges ens enganxen amb l'esquer dels mots» (p. 86), humanitzant líricament el paisatge tarragoní (p. 87). Una conferència del 2005 fins ara inèdita, sobre Perucho (pp. 89–94), és particularment eloqüent en aquest sentit, en mostrar com el novel·lista immortalitza el paisatge de Pratdip, barrejant-hi erudició fantàstica (Onofre de Dip, un parent literari del comte Dràcula) amb un paratge agrest de secà; en els marges de pedra seca de les muntanyes de Prades troben vida les paraules del català local en l'obra de Roger Vilà Padró. Etcètera. De la geografia literària que va dibuixant Mallafrè en les evocacions biogràfiques n'emana una vida cultural plena, en temps de postguerra i més recentment (entitats, tertúlies, anècdotes, relacions amb altres escriptors), molt destacada en el cas d'Arnavat, i que té en el Centre de Lectura de Reus, en el qual Mallafrè llegí algunes de les contribucions ara aplegades, un protagonista indiscutible. S'inclou també en aquesta primera part la ressenya de l'obra d'Albert Manent i Josep Poca sobre pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració.

Des del punt de vista de la traducció té més interès la segona part, «Els altres». L'anàlisi de la llengua s'aplica a l'experiència de traductor, la pròpia i la d'altri. «Models de llengua i traducció catalana» és la primera aportació d'aquesta part, la més extensa i de més contingut traductològic. El model de llengua no és un problema per a l'autor, perquè procedeix d'una comunitat lingüística ben articulada. Discrepa d'algunes simplificacions i judicis del llibre de Pericay i Toutain (*El malentès del noucentisme*, 1996), defensant, per exemple, l'ús de «vós» en les traduccions de Carner, adequat per a l'època (p. 100). Concep la traducció com un exercici de «fer seva l'obra de l'altre», traslladant-la en la llengua pròpia: «la identitat de l'obra no es perd si som capaços de trobar en la nostra llengua les coincidències, literals o equivalents, amb el text original» (102). Aquesta seria la clau de l'activitat i la reflexió al voltant de la traducció. Mallafrè l'anirà exemplificant amb els autors traduïts. El substrat oral i familiar hi juga un paper essencial. Així, per exemple, traduint Sterne o Joyce, «se m'insinuaven solucions sentides al germà gran, al mercat de Reus dels dilluns, punt de confluència de girs dialectals, de partides de billar i d'argot de gitanos» (p. 102), i és així com veiem treballar el traductor, trobant precises coincidències, fent dir en català allò que volen dir els autors, amb expressions ben vives que ha après de l'entorn familiar, dels veïns, de les lectures del Patufet (les «Pàgines viscudes» de Folch i Torres), o de la litúrgia catòlica (tan útil per traduir l'*Ulisses*), dels diumenges teatrals a l'Orfeó Reusenc o també de les lectures més literàries i de la mateixa tradició traductora catalana, sense oblidar les consultes especialitzades sobre conceptes concrets de medicina o filosofia, o la creació de paraules. Al cor de la reflexió sobre l'equivalència hi ha el desig de realisme, de versemblança i de naturalitat: «Viatjo al paisatge de l'obra original i l'explico en català al lector de la meua llengua. La traducció és reeixida en la mesura que el lector català pot parlar, amb el lector anglès, de la mateixa obra, dels mateixos personatges, d'un estil equiparable [...] i s'hi acostava compartint un món comú a partir de les llengües compartides» (p. 105). El lector és

sempre el *common reader*, el gran públic, per a qui les obres han de ser intel·ligibles. Per això és tan important, i és de fet una de les inquietuds que planteja en més d'una ocasió en aquesta part del volum, que no es perdi el contacte amb la tradició, i d'aquí que es declari un admirador de la tradició anglesa perquè actualitza constantment els seus clàssics, garantint la continuïtat de la transmissió dels textos antics.

També hi ha contribucions sobre la història de la traducció catalana: revisa col·leccions de literatura universal dels anys vuitanta (MOLU i MOLU segle XX) des del punt de vista del model de llengua, dels gèneres, dels traductors i dels criteris de traducció; considera el *Diccionari de la traducció catalana*, que dona per fi visibilitat als traductors i traductores, una eina que s'haurà de tenir en compte a l'hora de descriure la història de la literatura catalana (p. 120); ressenya la tesi de Francesc Parcerisas sobre la traducció de la Bíblia i *L'Odissea* al català, per destacar la vitalitat cultural del català al primer terç del segle XX: remarca el fet que es promoguessin alhora tres versions en paral·lel de la Bíblia, dignificant el català per «fer-lo intel·ligible per a un gran públic», però també el fet que la traducció anglesa de Rieu (1946), que es pot llegir «com una novel·la d'aventures» (p. 155) a diferència de la traducció poètica de Riba, esdevingués un *best-seller* dins Penguin Classics. Analitza amb dades el conjunt de les traduccions de Mercè Rodoreda, a 33 llengües (amb 97 traduccions i 65 traductors implicats, que distingeix tipològicament: entusiastes, acadèmics i professionals); revisa la competència traductora de Rodoreda en l'autotraducció d'un conte («Semblava de seda»); i contrasta les tres traduccions a l'anglès fins ara publicades de *La plaça del Diamant*, amb profusió d'exemples i comentaris lingüístics i estilístics molt rigorosos. S'il·lustra en una darrera aportació la doble orientació traductora de Marià Villangómez, a partir de la traducció d'un poema de James Joyce («Ecce puer») i d'un poema sacre de John Donne, i contrasta la traducció d'un sonet de Keats amb la versió més fidel de Marià Manent. Les anàlisis traductològiques, podem concloure, són el més destacat del volum. Mallafre deixa constància de la simpatia i l'afinitat que l'uneix amb els autors que tria de traduir, des d'Edward Bullwer-Lytton, a Joyce o Beckett. Així, el cas del *Zanoni* de Bulwer-Lytton obeeix a lectures juvenils, com si es tractés de recuperar «un vell conegut», si bé admetent que el lector actual potser se'n sentirà allunyat. A «Temes i recursos de l'*Ulisses*, de James Joyce», adreçant-se al *common reader* més que a l'erudit, explica els temes i les claus simbòliques de l'obra. Hi podem apreciar l'art del traductor en els nombrosos exemples i fragments que comenta: per exemple, quan reproduceix la música del credo al·ludint a la unió dels dos amos que Stephen serveix, o quan evoca la música del so de les onades contra les roques, o quan en la reproducció de refranys intenta compensar la manca d'equivalència amb la inversió, la rima o altres recursos paremiològics (i així *Hungry man is an angry man* es converteix en *Home afamat, home enfadat*, p. 138).

Mallafre beu d'una tradició traductora —des de les traduccions catalanes de la Bíblia a les versions de Shakespeare, obra de Morera i Galícia i de Sagarra— que l'ajuda a resoldre les nombrosíssimes cites religioses i literàries de l'*Ulisses*. A «Dublinesos. De l'estrany quotidià» ofereix una aprofundida lectura de l'obra (amb anotació bibliogràfica), i especialment del tema de la paràlisi i de la dona, de Gretta en particular, que dona la clau interpretativa

d'«Els morts», tot anant cap a la terra, «cap a la paràlisi esdevinguda neu que amoreix igualitàriament la terra al capdavall hospitalària» (p. 150). Que sense «els uns» no hi hauria «els altres» és una conseqüència que es pot desprendre de la lectura del volum. Amb els uns i amb els altres, Mallafrè hi dialoga críticament, i ens els fa estimar per l'ús imaginatiu i concret d'una llengua.